

Hana Horáková
Matěj Kvapil
Martin Látal
Michal Vondruška
a Karel Vranovský

DEN

ANTROPOLOGIE

maso – konflikt – důvěra

Univerzita Palackého v Olomouci

Den antropologie: maso, konflikt, důvěra

Hana Horáková, Matěj Kvapil, Martin Látal,
Michal Vondruška a Karel Vranovský

Olomouc 2025

Tato publikace vznikla za podpory projektu IGA_FF_2025_030.

Recenzenti: PhDr. Tereza Hyánková, Ph.D.
 doc. Mgr. Lenka Jakoubková Budilová, Ph.D.

Neoprávněné užití tohoto díla je porušením autorských práv a může zakládat občanskoprávní, správněprávní, popř. trestněprávní odpovědnost.

1. vydání

© Hana Horáková, Matěj Kvapil, Martin Látal, Michal Vondruška
a Karel Vranovský, 2025
© Univerzita Palackého v Olomouci, 2025

<https://doi.org/10.5507/ff.25.24467290>

ISBN 978-80-244-6729-0 (print)

ISBN 978-80-244-6730-6 (online: iPDF)

Obsah

Antropologie bez hranic: multiparadigmaticčnost, mezioborovost a holismus	9
<i>Hana Horáková</i>	
Antropologie jako multiparadigmatický a mezioborový prostor	10
Struktura a tematické zaměření knihy	12
Zdroje	17
 Může digitální člověk myslet? Každodenní digitalita v antropologické perspektivě	 18
<i>Martin Látal</i>	
Úvod	19
Kde žije digitální člověk?	20
Jak žije digitální člověk?	23
Jak myslí digitální člověk?	25
Závěr: Digitální člověk musí myslet!	28
Zdroje	29
 Metodologické nástroje v antropologii nacionalismu: Lze současné výzvy uchopit klasickými přístupy?	 33
<i>Michal Vondruška</i>	
Úvod	34
Mezi uměním a vědou	35
Etnografická vzdálenost	39

Od vesnice k internetu	40
Deixe a mediovnanost terénu	48
Závěr	49
Zdroje	51

Antropologie, kooperace a kolaps důvěry **53**

Karel Vranovský

Úvod	54
Polarizace, fatalismus, krize důvěry	55
Moře konfliktů	58
Foucault na Foucaulta	60
Cesta ven: Kooperace na místo konfliktu	63
Závěr: Význam antropologie	67
Zdroje	68

Antropologické perspektivy mobility v Jižní Africe: migranti, xenofobie, identita **73**

Hana Horáková

Úvod	74
Migrace v Africe	74
Jak chápat mobilitu a migraci	76
Mobilita a migrační toky v regionu jižní Afriky	78
Migrace do „nové Jižní Afriky“	80
„Noví“ migranti a xenofobní násilí	82
Rasializace a xenofobie vůči černým migrantům: teoretické vysvětlení	84
Závěr	93
Zdroje	94

Spotřeba masa v globálním a africkém kontextu: ekonomické a sociokulturní aspekty	99
<i>Matěj Kvapil</i>	
Úvod	100
Globální historické a současné trendy	101
Socioekonomické a kulturní faktory	102
Africký kontext	105
Závěr	109
Zdroje	110
Resumé	114
Summary	115
O autorech	116

Antropologie bez hranic: multiparadigmatičnost, mezioborovost a holismus

Hana Horáková

Kniha, kterou drží čtenář v rukou, vznikla z potřeby přemýšlet o antropologii nikoli jen jako o vědní disciplíně, ale jako o způsobu myšlení o světě a o nás samých. Je výsledkem projektu, který se zrodil z intelektuálního a institucionálního rámce Dne antropologie uspořádaného formou kulatého stolu antropology a antropoložkami katedry sociologie, andragogiky a kulturní antropologie v únoru roku 2025 na půdě Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Akce je součástí širší iniciativy Evropské asociace sociální antropologie (EASA), kterou na místní úrovni uchopila naše stavovská organizace Česká asociace pro sociální antropologii (ČASA), přičemž vyzvala jednotlivá antropologická pracoviště po celé ČR k možnosti se do tohoto projektu zapojit.

Tato událost se stala nejen akademickou platformou, ale především prostorem myšlenkové odvahy – místem, kde se antropologie učí nahlížet sebe samu a klást otázky, které přesahují hranice oboru. Jedna z těchto otázek se stala klíčovým motivem celé knihy: **„Dává mi antropologie odpovědi na všechny otázky současného světa?“**

Téma tohoto kulatého stolu bylo v první řadě inspirováno rozhovorem Kateřiny Klápsťové s emeritním profesorem kulturní antropologie Yaleovy univerzity Leopoldem Pospíšilem pod názvem „Antropologie mi dává odpověď na všechny mé otázky“, který vyšel v roce 2003 v periodiku *Dějiny a současnost: kulturně historická revue*.¹

¹ Leopold Pospíšil, významný právník a antropolog práva českého původu, se po roce 1989 zařadil k výrazným osobnostem, které přispěly k polistopadovému formování etnologie

Když jsem ještě pracovala na katedře sociální antropologie Filozofické fakulty Univerzity Pardubice, denně jsme při příchodu na katedru měli nástěnku, které dominoval právě tento text. Byl to zejména tento afirmativní až autoritativně znějící argument, který vyvolával různé emotivní (často pochybovačné) reakce jak mezi vyučujícími, tak i studenty. Pospíšil se v rozhovoru jednoznačně přihlásil právě k antropologii: zběhl k ní poté, co ze studia jiných společenských věd a humanitních oborů (práva, ekonomie, sociologie, filozofie) *nedostal všechny odpovědi na své otázky*. Ač v rozhovoru nezazněl pojem mezioborovosti, jeho dílo, zejména v oblasti antropologie práva, je ztělesněním tohoto přístupu. Koneckonců, interdisciplinarita patří dodnes spolu s dalšími „nepodkročitelnými“ nástroji, které používají všichni, kdo prošli školením v této disciplíně – kulturní relativismus, etnografie, komparace, kontext – ke klíčovým prvkům depozitáře sociální a kulturní antropologie.² Nešpor a Jakoubek rozšiřují tyto konstitutivní prvky oboru o holistické chápání skutečnosti, interdisciplinaritu a teoretickou multiparadigmaticčnost, přičemž ani jeden z těchto prvků sice není pro antropologii výlučný, jak autoři tvrdí, avšak právě a pouze ona leží na jejich průsečíku a je jím definována (podrobněji Nešpor–Jakoubek 2004).

Antropologie jako multiparadigmatický a mezioborový prostor

Současná antropologie se nachází na rozhraní paradigmat, disciplín i světů. Stojí před zásadní epistemologickou výzvou: jak udržet schopnost holistického porozumění světu, aniž by ztratila teoretickou pluralitu a otevřenost vůči mezioborovým průnikům. Tato kniha vychází z přesvědčení, že antropologie dnes *musí být* mezioborová, teoreticky pluralitní a zároveň věrná svému holistickému imperativu. Antropologická reflexe v této knize se proto neomezuje na jeden interpretační rámec, ale rozprostírá se mezi různými oblastmi lidské zkušenosti – tělesnost (maso), společenský konflikt, kooperace a důvěra – které jsou chápány jako komplementární, nikoli oddělené dimenze sociální reality.

a antropologie v Česku. Nově vznikající antropologická obec se mohla s jeho dílem seznámit již v 90. letech, a to mj. díky překladům jeho prací *Kultura* (1993), *Systémy víry* (1993) a *Etnologie práva* (1997).

² Viz dokument pod názvem *Proč je dobré mít antropologii*, vypracovaný výkonným výborem EASA v návaznosti na konferenci a zasedání této asociace ve dnech 14.–15. října 2015 v Praze a publikovaný v roce 2016 v *Českém lidu*.

Její síla spočívá právě v otevřenosti: nikoli v produkci jednoho dominantního teoretického modelu, ale v tom, že umí propojit různé způsoby myšlení, které se jinak míjejí. Kniha je tudíž *vědomě multiparadigmatická*: jednotlivé texty vycházejí z různých filozofických, epistemologických a metodologických rámců a každá z kapitol představuje jinou rovinu tohoto dialogu – biologickou, politickou, digitální, epistemologickou i etickou. Tento pluralismus je záměrný: antropologie se tu ukazuje jako prostor diskuse a sporu, nikoli jako uzavřený systém. Paradigmata se zde nestřetávají ve smyslu kompetice, ale spíše jako komplementární způsoby nahlížení, které dohromady vytvářejí polyfonii teoretických hlasů.

Tento postoj vychází z vědomí, že klasické hranice oboru se rozpouštějí. Antropologie se dnes prolíná s filozofií, literární teorií, vědami o technologiích, psychologií, ekologickým myšlením či studiem afektů a kognice. Zůstává však věrná své základní úloze – zkoumat člověka jako bytost vztahů, smyslů a významů, nikoli jako izolovaný objekt empirického zkoumání. Proto jsou jednotlivé texty pojaty jako experimentální sondy do oblastí, kde se antropologie střetává s jinými disciplínami, ale neztrácí svou identitu.

Takový přístup je odpovědí na aktuální krizi jednohlasých teorií – v době, kdy společenská realita sama ztrácí stabilní rámce, musí být i věda otevřená pluralitě. Multiparadigmatičnost není tedy metodologickým chaosem, ale výrazem epistemické pokory: vědomí, že svět nelze uchopit jediným modelem.

Všechny příspěvky jsou založeny na mezioborovém přístupu, jenž není v této knize vnímán jako doplněk či módní trend, ale jako nutná podmínka adekvátního poznání komplexních fenoménů současného světa, tedy jako podstata současné epistemologie. Antropologické myšlení se zde rozvíjí v průsečíku humanitních a přírodních věd, technologie a kultury, tělesnosti a diskurzu. Tento přístup umožňuje pojímat složité fenomény – od nacionalismu přes konflikt až po digitalitu – jako vzájemně propojené procesy. Mezioborovost je tak chápána jako metoda integrace, nikoli rozptýlení: ukazuje, že každý vědecký či společenský problém je srozumitelný teprve tehdy, když se rozvine v síti dalších kontextů.

Sjednocující osou všech textů je aspirace k holistickému chápání skutečnosti. Každý z nich ukazuje, že člověk, kultura, technologie a příroda nejsou oddělené entity, ale vzájemně závislé modality existence. Tento pohled navazuje na klasický antropologický imperativ celistvosti (Boas, Malinowski, Lévi-Strauss), ale aktualizuje jej v kontextu pozdně moderní reality, kde jsou vazby mezi jednotlivými rovinami stále více distribuované. Postulát holismu v této knize neznamená syntézu za každou cenu, ale snahu pochopit složitost

jako vlastní povahu světa. Antropologické myšlení se zde stává nástrojem reflexe i péče – pomáhá porozumět tomu, jak jsou tělo, společnost, příroda a technika provázány a jak se důvěra či konflikt stávají základními mechanismy udržování nebo rozpadu těchto vazeb.

Konečně, Den antropologie lze chápat jako performativní gesto: den, v němž se antropologie dívá sama na sebe. Jde o kolektivní intelektuální úsilí, které ukazuje, že antropologické myšlení není uzavřeno do akademické instituce, ale proniká do prostoru veřejné debaty. Kniha není manifestem, ale pozváním k rozpravě o tom, co znamená být člověkem v čase, kdy se hranice mezi přírodou, kulturou, technologiemi a poznáním stírají.

Struktura a tematické zaměření knihy

Trojice pojmů v podtitulu – maso, konflikt, důvěra – představuje rámcové koncepty, které propojují jednotlivé kapitoly:

- Maso označuje tělesnost a materialitu člověka – biologickou, senzuální i technologickou. Tělo je zde nahlíženo jako rozhraní mezi světem a poznáním, mezi přírodou a kulturou.
- Konflikt se vztahuje k napětí mezi různými systémy hodnot, identit a zájmů – od individuálních dilemat až po politické a epistemické zápasy. Konflikt není v této knize chápán jako rozpor, ale jako motor proměny a zdroj reflexe.
- Důvěra představuje protiklad i doplněk konfliktu: je základem spolupráce, solidarity a sdíleného světa. V antropologickém kontextu jde o otázku etiky poznání i společenské koheze.

Tyto tři koncepty rámuji i samotnou strukturu knihy: od tělesného (maso) přes sociální (konflikt) k etickému a epistemickému (důvěra). Každý z příspěvků je součástí této trajektorie a ukazuje, že antropologie zůstává vědou, která propojuje existenciální, společenské i kulturní roviny bytí. Tyto texty – ač tematicky i metodologicky odlišné – sdílejí přesvědčení, že antropologie musí být mezioborová, teoreticky multiparadigmatická a zároveň věrná holistickému pohledu na člověka.

Kniha vznikla z přesvědčení, že antropologie se nemůže omezit na studium „jiných“, ale že se musí učit nahlížet svět, v němž sama žije – svět prostoupený technologiemi, globalizovanými proudy moci, proměnlivými identitami

i novými formami etické odpovědnosti. V tomto smyslu představuje publikace *Den antropologie* pokus o dialog mezi teorií a praxí, mezi vědeckou analýzou a existenciální zkušeností, mezi akademickým textem a světem, který jej neustále přetváří.

Všechny kapitoly implicitně pokládají čtenáři klíčové otázky po vymezení kulturní a sociální antropologie a po hranicích antropologického poznání. Otázka, kterou na počátku milénia položili Nešpor a Jakoubek (2006), jestli má oborové a metodické rozhranění smysl a zdali je stále aktuální v kontextu nově se rodící sociokulturní antropologie ve středoevropském, potažmo českém prostoru, vést disputace na téma, kdo má, může či kdo „smí“ být antropologem,³ se mezitím posunula od původní disputace „co je a co není sociální antropologie“ k širší problematice vymezené postulátem mezioborovosti a mnohosti teorií.

Každá kapitola je představena v duchu jednotící otázky „Dává mi antropologie odpovědi na všechny otázky současného světa?“ – nikoli jako izolovaný příspěvek, ale jako součást širšího dialogu mezi obory, paradigmaty a zkušenostmi.

Pět kapitol, které tvoří tuto publikaci, představuje různé vstupy do jedné společné diskuse – o hranicích poznání, o etice výzkumu, o vztahu člověka, technologií a společnosti. Každá z nich hledá odpověď jiným jazykem, ale všechny spojuje přesvědčení, že antropologie má smysl právě tehdy, když odmítne být uzavřeným systémem a zůstane prostorem myšlení. Každý z textů ji formuluje jinak, v jiném teoretickém jazyce, na jiném terénu, ale všechny spojuje přesvědčení, že antropologie má hodnotu právě tehdy, když dokáže rozpoznat hranice svého vědění – a přesto pokračovat v otázkách dál.

Text Martina Látala otevírá knihu otázkou, která ztělesňuje úzkost i fascinaci současného světa: jak se mění lidské vnímání a myšlení v éře digitálních technologií. Látal kombinuje antropologii s fenomenologií a studiemi vědy a technologií a ukazuje, že digitalita není „jiným světem“, nýbrž novým kulturním režimem, který prostupuje každodennost. Kapitola rozvíjí klíčový motiv knihy: antropologie neposkytuje hotové odpovědi, ale učí nás myslet pomaleji, hlouběji a odpovědněji. Odpověď na otázku, zda antropologie dokáže postihnout zkušenost „digitálního člověka“, je zde paradoxní: antropologie nám nedává jistotu, že rozumíme technologiím, ale učí nás znovu rozumět sobě prostřednictvím technologií.

³ Této otázce bylo věnováno několik diskusí publikovaných na stránkách *Českého lidu*, viz Nešpor–Jakoubek 2004, Nešpor–Jakoubek 2006.

Téma interdisciplinarit v Látalově textu je klíčové, protože samotná digitalita se už dávno neomezuje na technologické aspekty, ale prostupuje kulturní, sociální, psychologické a politické dimenze lidského života. Antropologie zde poskytuje unikátní rámec pro porozumění tomu, jak se digitální technologie stávají součástí každodennosti, utvářejí identitu a proměňují způsoby komunikace, práce či vnímání světa.

Jeho text tak využívá interdisciplinaritu nejen metodologicky, ale i konceptuálně: propojuje technologické, sociální a kulturní pohledy, aby zachytil složitost digitálního života. Antropologie se stává prostředníkem mezi disciplínami – zajišťuje hloubkovou interpretaci významů a praxe, zatímco ostatní obory poskytují kvantitativní, modelové či analytické rámce. V důsledku toho interdisciplinarita umožňuje nejen lepší pochopení každodenní digitality, ale i reflexi toho, co znamená být člověkem v době, kdy jsou myšlení, komunikace a sociální vztahy stále více mediovány digitálními technologiemi.

Text Michala Vondrušky přináší reflexi metodologie, která je zároveň návratem i výzvou: lze ještě v době digitálních sítí, hybridních identit a virtuálních komunit uplatňovat klasickou etnografii? Autor dochází k závěru, že ano – pokud ji chápeme nikoli jako soubor technik, ale jako kreativní, sebereflexivní proces poznávání. Téma nacionalismu zde slouží jako modelový příklad, na němž se zrcadlí proměna terénu, vztahu výzkumníka a účastníků i otázka důvěry ve vědecké poznání.

Vondruška ukazuje, že mezioborovost při zkoumání současných podob nacionalismu je dnes nezbytnou podmínkou pro pochopení jeho komplexních a proměnlivých forem. Nacionalismus už dávno nepůsobí jen jako ideologie spjatá s institucemi státu nebo s historickými narativy, ale jako rozptýlený sociokulturní fenomén, který se projevuje v každodenních praktikách, mediálních reprezentacích a digitálních komunikacích. Současné podoby nacionalismu tak zasahují oblasti emocí, identity, tělesnosti i vizuální kultury – tedy sféry, které vyžadují propojení antropologických, sociologických, mediálních, politologických a psychologických přístupů. Z antropologického hlediska mezioborovost umožňuje zkoumat nacionalismus nejen jako ideový systém, ale jako žitou zkušenost – tedy způsob, jakým lidé prožívají vztah k národu, státu a „druhým“ v konkrétních lokálních i digitálních kontextech.

Současný výzkum nacionalismu tedy stojí na pomezí disciplín: vyžaduje kombinaci etnografických metod, analýzy diskurzu, mediálních obsahů a datové analýzy, ale zároveň i filozofickou a etickou reflexi. Antropologie v tomto mezioborovém prostoru zůstává klíčová – nejen pro svou schopnost

porozumět významům a zkušenostem, ale i proto, že přináší kritické zkoumání toho, jak se digitální technologie podílejí na produkci představ o kolektivitě, hranicích a jinakosti.

Kapitola Karla Vranovského se obrací k samotným epistemologickým základům současných společenských věd a formuluje zásadní teoretickou výzvu: lze ještě chápat společnost především prostřednictvím konfliktu, nebo je třeba hledat nové paradigma založené na kooperaci a důvěře? Autor kriticky analyzuje dominanci tzv. teorií konfliktu, které od 20. století určují tón velké části sociálních a kulturních analýz, a poukazuje na jejich paradoxní dopad – místo porozumění často prohlubují polarizaci a ztrátu důvěry ve společnost. Text se pohybuje na pomezí antropologie, sociologie, teorie komunikace, evoluční biologie a teorie her, čímž naplňuje mezioborový rozměr celé knihy. Vranovský ukazuje, že princip kooperace – jakožto přirozené, evolučně zakotvené strategie – nabízí nové nástroje pro pochopení sociální dynamiky, které nejsou založeny na modelu nulového součtu, ale na představě vzájemné investice a reciprocity. Důvěra se zde stává základní epistemologickou i morální kategorií, podmínkou existence společnosti i vědy samotné.

Na ústřední otázku knihy – „Dává mi antropologie odpovědi na všechny otázky současného světa?“ – odpovídá autor způsobem, který spojuje skepsi s vírou v transformační potenciál antropologie: antropologie nám odpovědi nedává, ale může změnit způsob, jakým se ptáme. Tím, že rehabilituje význam důvěry a kooperace jako klíčových analytických pojmů, ukazuje antropologii jako možnou cestu ven z diskurzivní pasti konfliktu a polarizace – jako disciplínu schopnou obnovit dialog mezi člověkem, společností a věděním.

Kapitola Hany Horákové sleduje vývoj lidské mobility a migrace v regionu jižní Afriky od koloniálních dob po současnost a přináší komplexní antropologickou interpretaci fenoménu xenofobie v postapartheidní Jihoafrické republice. Vychází z teze, že všichni Jihoafričané jsou do jisté míry „cizinci“ – makwerekwere – a tím zpochybňuje samotnou představu přirozeného práva na vlastnictví prostoru, půdy či identity.

Horáková propojuje historické analýzy migračních systémů s antropologickými teoriemi identity, přináležení a občanství a ukazuje, že současné projevy xenofobního či afrofobního násilí nelze chápat jako izolované excesy, nýbrž jako symptomy hlubších strukturálních a psychologických dědictví minulosti. Kapitola zároveň otevírá diskusi o politice identit a uznání, která v postapartheidní společnosti paradoxně reprodukuje exkluzivní logiku někdejších koloniálních kategorií.

K hlavní otázce knihy – „Dává mi antropologie všechny odpovědi na výzvy dnešního světa?“ – Horáková přistupuje reflexivně: antropologie podle ní nemůže nabídnout hotová řešení fenoménů, jako je migrace či xenofobie, ale může odhalovat mechanismy, jimiž jsou tyto problémy konstruovány, naturalizovány a politicky využívány. V tom spočívá její emancipační síla – v rozšiřování horizontu porozumění, ve zviditelňování skrytých vztahů mezi pohybem, identitou a mocí a v citlivém přístupu k těm, kdo jsou na okraji společenských struktur. Horáková chápe antropologii jako disciplínu otevřenou pluralitě perspektiv a neustálému pohybu. V přesahu za hranice Jižní Afriky se pak stává zrcadlem pro současný svět, který se sám proměňuje v „laboratoř pohybu“ a kde hledání inkluzivního občanství a vzájemné důvěry zůstává trvalou výzvou.

Kapitola Matěje Kvapila představuje datově i koncepčně propracovanou analýzu vývoje spotřeby masa v globálním i regionálním měřítku, s důrazem na africký kontinent. Autor propojuje geografický přístup s antropologickým a sociologickým rámcem a ukazuje, že stravovací zvyklosti nelze chápat izolovaně od ekonomických, kulturních a náboženských souvislostí. Jeho největší přínos spočívá v tom, že vytváří most mezi kvantitativní analýzou a kulturní interpretací, čímž naplňuje princip interdisciplinarity a koncepční otevřenosti.

Text je příkladem interdisciplinárního a částečně multiparadigmatického přístupu, v němž se setkávají metody kvantitativní analýzy s interpretativním pohledem kulturní antropologie. Autor zároveň uplatňuje holistické vnímání zkoumaného fenoménu – od makroekonomických trendů po symbolické a rituální roviny spotřeby.

Závěrečné pasáže kapitoly reflektují autorovu osobní epistemologickou zkušenost s mezipředmětovým dialogem: antropologie mu sice „nedala všechny odpovědi“, ale otevřela prostor pro nové otázky a reinterpretace. Tímto přístupem Kvapilův text výmluvně reprezentuje posun od disciplinární uzavřenosti k vědomému pluralismu, který je leitmotivem celé knihy.

Příspěvky, které následují, nejsou homogenní, ani disciplinárně jednotné. Jsou výsledkem rozdílných cest, po nichž se autoři a autorka vydali, aby uchopili současné výzvy – od problematiky digitality a umělé inteligence, přes metodologickou reflexi terénu v době virtualizace, až po otázky kolektivní identity a konfliktu. Právě tato mnohohlasost a otevřenost je hlavním sdělením knihy: antropologie se dnes nerodí z dogmat, ale z dialogu.

Celá publikace se tak dá číst jako kolektivní odpověď na úvodní otázku: Dává mi antropologie odpovědi na všechny otázky současného světa?

Odpověď zní ne – a právě proto ji potřebujeme. Antropologie nás učí žít s nejistotou, ale zároveň hledat smysl v propojenosti světa. Každý z textů v této knize představuje pokus tuto propojenost nahlédnout. Společně vytvářejí obraz antropologie, která není uzavřená v disciplinárních hranicích, ale zůstává tím, čím byla od počátku: přemýšlením o člověku v celku jeho světa.

Tato kniha tudíž nechce ani nemůže poskytnout finální odpověď na otázku, zda antropologie vysvětluje svět. Naopak: ukazuje, že její síla spočívá v neustálém kladení otázek. Antropologie se zde chápe jako prostor zpomalení, porozumění a empatie, jako disciplína, která nevylučuje nejistotu, ale považuje ji za základní formu poznání. V tomto smyslu *Den antropologie* není jen soubor textů, ale událost myšlení – kolektivní gesto, které nás zve přemýšlet o světě, který sdílíme, a o odpovědnosti, kterou vůči němu máme.

Zdroje

- Světlík, R. (2016). Proč je dobré mít antropologii. *Český lid* 1(103), 15–21.
- Klápšťová, K. (2003). Antropologie mi dává odpověď na všechny mé otázky. Rozhovor s prof. Leopoldem J. Pospíšilem. *Dějiny a současnost: kulturně historická revue* 25(1), 47–49.
- Nešpor, Z. R., Jakoubek, M. (2004). Co je a co není kulturní/sociální antropologie? Námět k diskusi. *Český lid* 9, 53–79.
- Nešpor, Z. R., Jakoubek, M. (2006.) Co je a co není kulturní/sociální antropologie po dvou letech. Závěr diskuse. *Český lid* 93, 71–85.

Může digitální člověk myslet?

Každodenní digitalita v antropologické perspektivě

Martin Látal

Abstract

This chapter explores the figure of a *digital human* through an anthropological lens, asking how current technologies shape perception, subjectivity, and everyday practices. Supplementing anthropological thought with science and technology studies and phenomenology, I examine how digital tools act not merely as external instruments but as cultural techniques that restructure cognition, embodiment, and social relations. Rather than framing digital technologies as simple utopian solutions or dystopian threats, I emphasize their ambivalent role. They enable new forms of education, connection, and community, while simultaneously fostering dependency, distraction, and vulnerability to manipulation. I argue that the answer to the titular question emerges through anthropology, which does not provide ready-made answers, but offers the capacity to slow down, contextualize, and ask questions that make responsible ways of living with digital technologies imaginable.

Keywords

Digital anthropology, digitality, artificial intelligence, everyday life.

Úvod

Dnešní svět je prostoupen výpočetními technologiemi do takové hloubky, až přestávají být viditelné. Jíst, komunikovat, cestovat, platit – nic z toho se dnes neodehrává bez určité míry *digitality*. Nejde přitom pouze o sociální sítě či virtuální světy, tedy technologie, které bývají obvykle zkoumány jako pilíře *digitálního světa*, ale o nenápadné, každodenní rozhraní: platební terminály, QR kódy ve veřejném prostoru, samoobslužné kiosky a mnohé další. I odlehlá místa, která neumožňují fyzickou přítomnost digitálních prvků, získávají digitální rozměr například skrze satelitní snímky. Digitální infrastruktura se stala tak samozřejmou, že se nám její rozsah a implikace ztrácí z očí.

Problematiku komplikuje i fakt, že technologický postup jde neustále kupředu. Pevné linky se změnily v kapesní počítače, které mimoděk telefonují. Koncept imerzivní virtuální reality vzniklý v devadesátých letech stihl projít úpadkem, renesancí a nyní jej jako „technologii budoucnosti“ vystřídala umělá inteligence. V mezidobě snad každý z nás začal užívat bezpočet aplikací: ty počítají kroky, učí jazyky či pečují o duševní zdraví. Nelze také opomenout pandemické intermezzo, kdy jsme chtěli nechtěli museli většinu mezilidské interakce digitalizovat globálně. Přidejme třeba ještě výtěžky spotřebičů chytré domácnosti, které samy vypočítají kalorie v lednici, a už se blížíme sci-fi vidině kyborga⁴ s jediným rozdílem: naše „implantáty“ jsou (prozatím) externí. Tento vývoj vyvolává jak nadšení, tak i značné znepokojení. Bezpočet výzkumů implikuje, že tyto technologie ohrožují naše praktické dovednosti (Kosmyna et al., 2025), sociální schopnosti a citění (Haidt, 2024) či sebepojetí (Østergaard, 2023). Avšak je nejasné, zda tyto obavy a třecí plochy nevznikají jako přirozený následek transformace společnosti a kroku do neznáma.

Základním motivem tohoto textu je rozvíjení reflexe užívání digitálních technologií a nástrojů. Ač titulní otázka této kapitoly může vyznívat pesimisticky, zodpovídá ji komplexně: jednotlivé sekce nejprve vysvětlují základní koncepty digitálního světa, poté rozebírají propojení lidské tělesnosti a *digitality* a následně její vlivy na myšlení a vnímání. Tato kapitola nabízí na titulní otázku v závěru jasnou odpověď: *digitální člověk* myslet musí, i kdyby jen proto, aby zůstal člověkem. V širší rovině se však kapitola nezaměřuje na hledání definitivních odpovědí, nýbrž na artikulaci otázek, které mohou být produktivní jak v rámci antropologického výzkumu, tak ve veřejném a institucionálním diskurzu. Cíleně tak navazuje na diskusi, která proběhla

⁴ Člověk „vylepšený“ chirurgickou implantací různých technologických nástrojů do vlastního těla.

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy Den antropologie: maso – konflikt – důvěra. Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.